

Pr. lect. dr. Cristian Gagu

**CANONUL 3
AL SINODULUI AL II-LEA ECUMENIC
ȘI ÎNVĂȚĂTURA
SFÂNTULUI VASILE CEL MARE
DESPRE PRIMATUL DE ONOARE ÎN BISERICĂ**

Chestiunea primatului bisericesc a stârnit și continuă să stârnească controverse aprinse între Răsărit și Apus până astăzi, fiind una din principalele piedici în calea apropierii celor două Biserici, din cauza înțelegerii diferite a primatului, ca întâietate de onoare în Răsărit și ca întâietate jurisdicțională în Apus. Studiul de față își propune să evidențieze, pe baza epistolelor Sfântului Vasile cel Mare, un înțeles nou al primatului bisericesc, în concordanță cu învățătura Mântuitorului Iisus Hristos, anume cel de primat în slujire, și alte criterii de recunoaștere a acestui primat.

Expresii ale sobornicității Bisericii, sinoadele ecumenice reprezintă momente de referință ale vieții bisericești, hotărârile adoptate de Sfinții Părinți întruniți în aceste sinoade, atât cele cu caracter dogmatic, cât și cele cu caracter canonic, fiind normative pentru toate comunitățile bisericești și devenind, prin urmare, repere fundamentale în desfășurarea și dezvoltarea ulterioară a vieții bisericești.

Dintre cele șapte sinoade ecumenice, primele două sunt cu atât mai importante cu cât în cadrul lor a fost stabilită învățătura de credință referitoare la dumnezeirea și consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl și cu Sfântul Duh cu Tatăl și cu Fiul, pe care sinodaliile au redactat-o sub forma Simbolului de credință, numit și niceo-constantinopolitan, după numele celor două cetăți în care s-au întrunit primul și cel de-al doilea sinod ecumenic, și au fost adoptate hotărâri importante pentru viața Bisericii, precum modul de

stabilire a datei de sărbătorire a Paștilor și acceptarea căsătoriei preoților și diaconilor. Au fost adoptate, de asemenea, canoane care răspundeau problemelor cu care se confrunta Biserica în dezvoltarea și organizarea ei. Dintre cele ce vizau principiile de organizare administrativă a Bisericii în spațiul Imperiului Roman și reglementau raporturile dintre unitățile administrative bisericesti, unul a stârnit nemulțumiri și proteste din partea reprezentanților unor Biserici, Roma refuzând chiar să-l recunoască¹.

În cauză este canonul 3 adoptat la Sinodul al II-lea Ecumenic, prin care sinodalii hotărârau ca „după episcopul Romei, întâietatea cinstei să o aibă episcopul Constantinopolului, pentru că aceasta este Roma nouă”². Sfinții Părinți participanți la acest al II-lea Sinod Ecumenic stabileau, așadar, prin adoptarea acestui canon, o ierarhizare onorifică a principalelor scaune episcopale ale vremii din cadrul Imperiului Roman pe considerentul importanței politice a orașelor în care rezidau aceste scaune episcopale, nicidecum o ierarhizare jurisdicțională, din punctul de vedere al autorității canonice. Promulgarea acestui canon a stârnit nemulțumiri și proteste, din partea Romei îndeosebi, deși scaunului din vechea capitală i se recunoștea în continuare întâietatea cinstei sau primatul de onoare față de toate celelalte scaune. Motivul nemulțumirii nu era atât ascensiunea rapidă a scaunului de Constantinopol, cât mai ales faptul că Romei i se recunoștea doar un primat justificat pe considerente politice, de fostă capitală a Imperiului, și nu pe considerente de credință sau bisericesti, primatul nefiind, deci, unul jurisdicțional, canonic, așa cum pretindea Roma, ci unul onorific. După mai bine de jumătate de secol de la adoptarea acestui canon, Papa Leon cel Mare (440-461) avea să îi scrie patriarhului Anatolie (449-458) al Constantinopolului că „Roma și Apusul nu l-au recunoscut”³.

Împăratul Grațian (375-383) al Apusului a cuprins acest canon în colecția de canoane, în schimb cenzorii romani au inserat canonului nota „Canon hic ex iis est, quos apostolic Romana sedes a principio et longo tempore non recipit”⁴.

1. Charles Joseph Héfele, *Histoire des Conciles, d'après les documents originaux*, t. II, p. I, l. VII, Paris, 1908, p. 27.

2. *Ibidem*, p. I, l. VII, p. 24-25; Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, note și comentarii, Sibiu, 1993, p. 67.

3. S. Leon, *Epistole*, CV, P.L., t. LIV, col. 997.

4. Charles Joseph Héfele, *Histoire des Conciles...*, t. II, p. I, l. VII, p. 27.

De asemenea, și Alexandria și-a manifestat nemulțumirea față de acest canon întrucât, până la adoptarea lui, a deținut locul ce i s-a recunoscut ca privilegiu Constantinopolului, fiind după Roma cel mai însemnat oraș din Imperiu, din toate punctele de vedere, politic, economic, cultural, până la mutarea capitalei la Constantinopol.

În privința recunoașterii unei întâietăți de onoare a unui scaun episcopal, precedentul l-au creat Părinții întruniți la sinodul I ecumenic de la Niceea, care hotărâu prin canonul 7 ca, „*Deoarece au avut tărie cutuma și vechea tradiție ca episcopul din Elia (Ierusalim) să fie cinstit, să aibă continuarea cinstei fără însă a prejudicia cinstea cuvenită mitropoliei (Cezareei Palestinei)*”⁵.

Ierarhizarea onorifică a principalelor scaune episcopale era urmarea firească a ierarhizării, din punct de vedere administrativ, a scaunelor episcopale din Imperiu, Biserica manifestând tendința de a se organiza în unități administrative bisericești corespunzătoare unităților administrative imperiale. Astfel, unitățile administrative imperiale numite eparhie i-a corespuns, din punct de vedere bisericesc, provincia mitropolitană sau mitropolia. Mai multe astfel de eparhii alcătuiau dioceza, care în cadrul nomenclurii unităților administrative imperiale desemna cârmuirea superioară politică. Cu timpul, mitropolitul din capitala diocezei a dobândit unele privilegii față de cei din eparhiile care alcătuiau dioceza, stare de fapt de care Sinodul întâi Ecumenic a luat act, consacrand-o ca normă canonică prin canonul 6, care prevede: „*Să fie menținută vechea cutumă în uz în Egipt și în Libia și în Pentapole, așa încât episcopul Alexandriei să aibă jurisdicție peste toate acestea, pentru că acesta este și obiceiul episcopului Romei. De asemenea, și în Antiohia și în celelalte eparhii să li se păstreze Bisericii întâietățile...*”⁶.

Acest canon avea să fie invocat de legatul papal Paschasinus la Sinodul al IV-lea Ecumenic de la Calcedon, ca argument în favoarea primatului jurisdicțional papal în întreaga Biserică, pe de o parte, și împotriva prevederilor canonului 3 al Sinodului Ecumenic de la Constantinopol, pe de alta.

5. *Ibidem*, t.I, p.I, l.II, Paris, 1907, p.569; Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Canoanele...*, p. 55.

6. Charles Joseph Héfele, *Histoire des Conciles...*, t. I, p. I, l. II, p. 552-553; Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Canoanele...*, p. 54.

Héfele recunoaște faptul că Paschasinus a citit în cea de-a șaisprezecea și ultima sesiune a sinodului calcedonian canoanele 6 și 7 de la Niceea într-o manieră care, „*într-adevăr; se îndepărta, într-un punct foarte important, de textul grec autentic*“⁷. Paschasinus a urmărit să afirme și să obțină din partea Părinților întruniți la cel de-al IV-lea Sinod Ecumenic recunoașterea faptului „*Quod Ecclesia Romana semper habuit primatum; teneat autem et Aegyptus, ut episcopus Alexandriae omnium habeat potestatem, quoniam et Romano episcopo haec est consuetudo*“⁸.

Aceeași interpretare o dădea canonului 6 al sinodului întâi ecumenic și împăratul Valentinian al III-lea (425-455) al Apusului care credea că prin acest canon „sfântul sinod a confirmat primatul scaunului apostolic“⁹. Interpretarea pe care a înțeles să o dea împăratul Apusului acestui canon denotă faptul că primatul bisericesc nu era o chestiune exclusiv eclesiastică, ci și una de interes politic, întâietatea episcopului din capitală contribuind într-o bună măsură la întărirea prestigiului tronului imperial și la creșterea autorității acestuia în relațiile cu Biserica. Prin urmare, oricât ar dori acest lucru, apusenii nu pot nega faptul că, în condițiile în care mai multe Biserici au fost întemeiate de unul dintre Apostolii Mântuitorului, factorul politic a contribuit decisiv la recunoașterea unei întâietăți de onoare scaunului Romei, ca fostă capitală a Imperiului Roman.

Pe aceeași linie a afirmării primatului episcopului Romei se înscriu, de altfel, toate interpretările teologilor catolici la textul acestui canon, până în epoca modernă. Astfel, pentru a explica asemănarea făcută în acest canon între episcopul Romei și cei ai Alexandriei și Antiohiei, Ch. J. Héfele operează o distincție între pretinsul primat universal al episcopului Romei și puterea patriarhală a acestuia, afirmând că „sinodul nu face aici aluzie la primatul universal al episcopului roman, ci doar la puterea sa patriarhală; acesta este într-adevăr singurul punct de vedere sub care se poate stabili o analogie între Roma și Alexandria sau Antiohia“¹⁰, abordare pe care o regăsim și la Philipps¹¹.

7. *Ibidem*, t. II, p. II, l. XI, p. 831.

8. *Ibidem*, t. I, p. I, l. II, p. 566.

9. *Ibidem*.

10. *Ibidem*, p. 561.

11. Philipps, *Kirchenrecht*, p. 36, apud Charles Joseph Héfele, *Histoire des Conciles...*, t. I, p. I, l. II, p. 562.

Maasden vedea în referirea la „obiceiul“ Romei „dovada cea mai frapantă a respectului profund al Părinților de la Niceea pentru conducătorul văzut al Bisericii“. El afirma că sinodali întrușiți la Niceea au preferat să facă referire la obiceiul Romei spre a justifica privilegiile acordate Alexandriei și Antiohiei pentru că astfel canonul a fost recunoscut și aprobat de episcopul Romei, care se bucura de un statut asemănător, în mod implicit. În caz contrar, dacă ar fi promulgat canonul fără să facă referire la cutuma Romei, sinodali, potrivit lui Maasden, ar fi trebuit să-l supună aprobării episcopului Romei, fapt pe care aceștia au dorit să-l evite¹².

Deși prin modul de abordare și de explicare a textului canonului 6 de la Niceea Maasden urmărea să susțină primatul papal, urmarea logică a afirmațiilor sale conduce tocmai către opinia contrară, în sensul că, în timp ce episcopul Romei își aroga acest primat juridic, Părinții întrușiți la Niceea, prin invocarea obiceiului roman pentru o situație similară și, deci, prin recunoașterea implicită a canonului de către Roma, au infirmat pretențiile jurisdicționale papale.

În realitate, Părinții întrușiți la Niceea nu s-au referit la obiceiul Romei ca la un temel în baza căruia să se recunoască și să se promulge privilegiile și drepturile episcopilor de Alexandria și Antiohia asupra eparhiilor din diocesele lor, ci doar ca la un argument în plus, care confirma faptul că obiceiul deja existent și în Alexandria nu era unul local, ci era în uz și în alte diocese.

Prevederile canonului 6 al Sinodului întâi Ecumenic au fost reluate și completate de Părinții întrușiți la Sinodul al II-lea Ecumenic de la Constantinopol, aceștia enumerând diocesele bisericesti din cadrul Imperiului și precizând limitele lor jurisdicționale și raporturile bisericesti dintre ele.

Urmare a opoziției manifestate de Roma față de prevederile canonului 3 de la Sinodul al II-lea Ecumenic și a nemulțumirilor exprimate de Alexandria, acestea au fost puse în discuție la Sinodul al IV-lea Ecumenic de la Calcedon (451), fiind reconfirmate prin canonul 28: „*Urmând întru totul hotărârile Sfinților Părinți și recunoscând canonul abia citit al celor 150 de Dumnezeu prea iubitori episcopi (care s-au întrunit în împărătescul Constantinopol, noua Romă, sub marele Teodosie, fostul împărat de pioasă*

12. Fr. Maasden, *Der primat des Bischofs von Rom und die alten Patriarchalkirchen*, Bonn, 1853, apud Charles Joseph Héfele, *Histoire des Conciles...*, t. I, p. I, l. II, p. 568,

amintire), aceleași hotărâri le-am statornicit și noi despre privilegiile prea sfintei Biserici a Constantinopolului noua Romă. Căci și tronului vechii Rome părinții i-au acordat după dreptate privilegiile sale, pentru că era oraș imperial. Și din același considerent, cei 150 episcopi prea iubitori de Dumnezeu au acordat privilegii egale prea sfântului scaun al Romei noi, socotind a fi drept ca cetatea cinstită cu împărăția și senatul și care a dobândit privilegii egale cu ale vechii Rome imperiale, să se mărească întocmai ca și aceea și în ordinea bisericească și să fie a doua după aceea. Și, de asemenea, numai mitropoliții diocezelor Pontului și Asiei proconsulare și Traciei, precum și episcopii din ținuturile barbare ale diocezelor numite mai înainte, să se hirotonească de către pomenitul prea sfânt scaun al prea sfintei Biserici din Constantinopol...¹³.

Acesta este probabil unul dintre cele mai controversate canoane adoptate de un sinod ecumenic pentru că afirmă în mod explicit, așa cum canonul 3 al Sinodului de la Constantinopol din 381 nu o făcuse, nu doar că întâietatea Romei este una onorifică, ci și că această întâietate îi este recunoscută pe considerentul de fostă capitală imperială. Acest canon confirmă însă și faptul că în timp Constantinopolul a transformat primatul de onoare acordat de Sinodul al II-lea Ecumenic într-unul jurisdicțional, extinzându-și autoritatea asupra diocezelor Pontului și Asiei proconsulare care în canonul 2 al Sinodului al II-lea Ecumenic apăreau ca fiind autonome și având propriile privilegii.

Papa Leon cel Mare a obiectat cu privire la fundamentarea, de către sinod, a întâietății Romei pe considerente politice, afirmând că „originea apostolică a unei Biserici, întemeierea ei de către Apostoli, este ceea ce îi asigură un rang înalt în ierarhie¹⁴. În baza acestui argument, papa Leon cel Mare susținea poziția a doua în cadrul ierarhiei a Alexandriei prin întemeierea acestei Biserici de către Sfântul Evanghelist Marcu, ucenicul Sfântului Apostol Petru, iar pe cea a Antiohiei, numărată a treia în ierarhie până la adoptarea canonului 3 de la Constantinopol, prin predicarea evangheliei de către Sfântul Apostol Petru și prin faptul că acolo s-au numit pentru prima dată ucenicii creștini¹⁵.

13. Charles Joseph Héfele, *Histoire des Conciles...*, t. II, p. II, l. XI, p.8 15-818; Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Canoanele...*, p. 93.

14. S. Leon, *Epistole*, CIV, 3, P.L., t. LIV, col. 995.

15. *Ibidem*, CIV, 2, P.L., t. LIV, col. 1003.

Episcopul Romei s-a arătat însă inconsecvent în privința urmărilor logice ale acestui mod de a stabili primatul bisericesc căci, potrivit acestui tip de argumentare, Bisericii ierusalimitene ar fi trebuit să-i fie recunoscut primatul față de toate celelalte Biserici. În primul rând pentru că Biserica Ierusalimului a fost prima Biserică întemeiată de Apostoli, ca urmare a predicării Evangheliei de către Sfântul Apostol Petru la sărbătoarea Cincizecimii, iar la Ierusalim se găsea nu doar mormântul vreunui Apostol, ci Mormântul de viață dătător al Mântuitorului Iisus Hristos. În al doilea rând, Biserica Antiohiei, ca una ce a fost întemeiată înaintea celei a Romei, în care a activat nu doar Petru, ci și Pavel, și în care ucenicii s-au numit pentru prima dată creștini, ar fi trebuit, de asemenea, să aibă întâietate față de Roma. Efesul, care era capitala Asiei proconsulare și unde își desfășurase activitatea și se afla mormântul Sfântului Apostol Ioan, ar fi fost la fel de îndreptățit să pretindă recunoașterea primatului bisericesc

Roma n-a aprobat canonul 28 al Sinodului al IV-lea Ecumenic, după cum nu a recunoscut nici canonul 3 al Sinodului al II-lea Ecumenic. „Cât privește canonul promulgat de episcopi, împotriva decretului de la Niceea, în unire cu evlavia credinței voastre, eu îl anulez și îl casez în virtutea autorității Sfântului Apostol Petru”¹⁶, îi comunica papa Leon cel Mare împărătesei Pulcheria despre canonul 28 al sinodului calcedonian.

Canonul 28 al sinodului de la Calcedon a fost confirmat de împăratul Iustinian cel Mare prin *Novella CXXXI* și reconfirmat de sinodul Quinisext (691-692), în canonul 36, care orânduia „ca scaunul Constantinopolului să aibă parte de întâietăți, deopotrivă cu ale scaunului Romei vechi și ca în lucrurile cele bisericești să se facă tot atât de mare ca și acela, fiind al doilea după acela, după care să se numere scaunul mării cetăți a alexandrinilor, apoi al Antiohiei și după acesta acela al cetății ierusalimitenilor”¹⁷.

Atitudinea Romei față de prevederile canoanelor ce rânduiiau ca „după episcopul Romei, întâietatea cinstei să o aibă episcopul Constantinopolului, pentru că aceasta este Roma nouă”¹⁸ s-a schimbat în anul 1215 când, urma-re a cuceririi Constantinopolului de către cruciații latini ai celei de a patra

16. Idem, *Epistole, CV*, ed. Ballerini, t. I, col. 1154, apud Charles Joseph Héfele, *Histoire des Conciles...*, t. II, p. II, l. XI, p. 842.

17. Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Canoanele...*, p. 126.

18. Charles Joseph Héfele, *Histoire des Conciles...*, t. II, p. I, l. VII, p. 24-25; Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Canoanele...*, p. 67.

cruciade și crearea unui Imperiu și a unui patriarhat latin la Constantinopol, papa Inocențiu al III-lea hotăra, prin canonul 5 al Sinodului al IV-lea de la Lateran, ca patriarhul de Constantinopol să fie cinstit imediat după cel al Romei, înaintea celui de Alexandria și a celui de Antiohia¹⁹.

Ierarhizarea scaunelor episcopale, atât din punct de vedere jurisdicțional, cât și onorific, pare a fi normală dacă avem în vedere modul de organizare a Imperiului în granițele căruia Biserica se dezvoltă. Era însă în flagrantă contradicție cu învățătura Mântuitorului Iisus Hristos care, atunci când ucenicii Săi Iacob și Ioan I-au cerut „*dă-ne să ședem unul de-a dreapta Ta și altul de-a stânga Ta, întru slava Ta, ... și auzind cei zece au prins a se supăra pe Iacob și pe Ioan... , chemându-i la Sine, le-a zis: Știți că cei ce se socotesc conducători ai neamurilor domnesc peste ele și cei mai mari ai lor le stăpânesc; dar între voi să nu fie așa, ci cel ce va vrea să fie mai mare între voi, să fie slujitorul vostru, și cel ce va vrea să fie întâiul între voi, să le fie tuturor slugă*“ (Mc. 10, 37-44).

Mântuitorul Iisus Hristos nu exclude posibilitatea apariției unei ierarhizări între ucenicii Săi și, mai curând, între urmașii acestora, dar pune la baza acestei ierarhizări principiul întâietății în slujirea Lui Dumnezeu și a semenilor din iubire dumnezeiască, nu pe cel administrativ-jurisdicțional sau pe cel politic ori vreun altul lumesc, care stă la baza ierarhizărilor pe care le operează lumea. Abdicarea de la împlinirea acestui principiu evanghelic al iubirii slujitoare a produs mari deservicii vieții bisericești, culminând cu marea schismă din 1054.

Și totuși, principiul evanghelic enunțat de Mântuitorul Iisus Hristos cu privire la întâietatea de onoare întemeiată pe slujirea jertfelnică a Bisericii îl regăsim urmat și exprimat de Sfântul Vasile cel Mare. Deși în scrierile Părintelui capadocian nu vom găsi o abordare directă a problemei primatului, nici a celui jurisdicțional, nici a celui de onoare, în epistolele sale pe tema schismei antiohiene, care pun în lumină raportarea sa la principalele scaune episcopale din epocă, Antiohia, Alexandria, Roma și Constantinopol, precum și relațiile existente între aceste scaune, pot fi identificate totuși o seamă de texte care lămuresc atitudinea sa față de această chestiune.

Episcopului de Constantinopol, deși era titular al scaunului episcopal din capitala Imperiului, Sfântul Vasile nu-i acordă o atenție deosebită, cauza

19. Charles Joseph Héfele, *Histoire des Conciles...*, t. II, p. II, l. XI, p. 208.

cea mai probabilă fiind arianismul episcopilor care au păstorit în capitală din a doua jumătate a secolului al IV-lea. Despre Demofil afirma doar că „ceva urme de ortodoxie și de evlavie se zvonesc despre el”²⁰.

Mult mai prețioase, mai numeroase și mai relevante pentru corecta înțelegere a primatului în Biserică în viziunea Sfântului Vasile cel Mare sunt în schimb informațiile cu privire la celelalte trei scaune și la titularii lor, informații care, coroborate, oferă un posibil nou înțeles primatului bisericesc.

Astfel, Sfântul Vasile socotea Biserica antiohiană drept cea mai însemnată dintre Bisericile lumii și capul Bisericii universale, nu Roma, nu Constantinopolul, pacificarea grupărilor creștine de acolo reprezentând, în opinia sa, începutul pacificării întregii Biserici: „Or, dintre Bisericile lumii, care alta ar fi mai însemnată decât cea a Antiohiei? – întreba Sfântul Vasile. Îndată ce în această biserică se va fi reintrodus buna înțelegere, nimic nu va mai putea împiedica Biserica, odată ce capul ei s-a însănătoșit, să ajungă la însănătoșirea întregului ei trup”²¹. Asupra motivului pentru care acorda Bisericii din Antiohia întâietate față de toate celelalte Biserici ne lămurește Sfântul Vasile însuși, care arăta că „diavolul luptă mai puternic împotriva Antiohiei pentru că aici prima dată s-au numit ucenicii creștini (Fp.11, 26)”²². Cu toate acestea întâietatea Bisericii antiohiene nu o trecea și pe seama arhiepiscopului Antiohiei, căruia nu-i acorda întâietate decât față de sufraganii săi, nu și față de ceilalți episcopi.

În privința raportării sale la Roma și la episcopul ei, este adevărat că în corespondența purtată pe tema schismei antiohiene Sfântul Vasile îi scria Sfântului Atanasie cel Mare, între altele, „am mai găsit de cuviință, totodată, să înștiințăm și pe episcopul Romei, ca să acorde atenție cauzei noastre și să-și exprime și punctual său de vedere”²³, și că a adresat câteva epistole pe această temă papei Damasus și a trimis delegați la Roma, putându-se specula, din această perspectivă, o recunoaștere implicită din partea sa a

20. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola* 48, în *Scrieri*, partea a treia, *Despre Sfântul Duh. Corespondență (Epistole)*, traducere, introducere, note și indici de pr. prof. dr. Constantin Cornișescu și pr. prof. dr. Teodor Bodogae, col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol.12, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, p. 212.

21. Idem, *Epist.* 66, II, p. 236.

22. *Ibidem*.

23. Idem, *Epistola* 69, I, p. 239.

primatului episcopului roman. Demersurile sale s-au întemeiat însă pe cu totul alte considerente decât primatul papal.

Mai întâi, trebuie precizat faptul că Sfântul Vasile nu s-a adresat doar episcopului Romei, ci tuturor episcopilor din Apus, cărora le solicita să participe la un sinod în Răsărit care să pună capăt schismei antiohiene²⁴. Deși îl socotea pe episcopul Romei „corifeul”²⁵ Apusului, Sfântul Vasile nu-i recunoștea acestuia nici măcar pentru Apus o autoritate canonică superioară celei a sinodului. Părintele capadocian s-a exprimat foarte limpede în acest sens, spunând, cu referire la criza antiohiană, „...pentru Bisericele noastre, singura scăpare ar fi dacă și episcopii apuseni ar fi de aceeași părere cu noi”²⁶. În acest sens se exprima Sfântul Vasile chiar și în epistola în care îi scria Sfântului Atanasie despre necesitatea înștiințării episcopului Romei asupra situației din Răsărit și a implicării acestuia în rezolvarea ei. Ierarhul capadocian dorea ca papa Damasus „să-și exprime și punctul său de vedere” asupra situației din Răsărit, în general, și a celei din Antiohia, în mod special, dar să trimită „și o delegație cu o hotărâre generală sinodală”²⁷.

În al doilea rând, Roma era direct implicată în schisma antiohiană prin faptul că-l sprijinea pe Paulin, ales necanonic arhiepiscop al Antiohiei și hirotonit de către episcopul Lucifer al Calabriei din Sicilia în timp ce arhiepiscopul canonic al Antiohiei, Meletie, se afla în exil²⁸, lucru pe care Sfântul Vasile îl reproșa atât lui Paulin, cât și Romei, care-l susținea²⁹.

Nu în ultimul rând, Sfântul Vasile a făcut apel la episcopul Romei în virtutea unei mai vechi tradiții a bunelor relații dintre Roma și Cezareea Capadociei, întemeiată pe dragostea creștină manifestată de episcopul Dionisie al Romei, care păstorise între 258-268³⁰. Se pare însă că, în timp, dragostea creștină a fost socotită și folosită de Biserica Romei ca un as-

24. Idem, *Epistola* 92, III, p. 268.

25. Idem, *Epistola* 239, II, p. 497.

26. Idem, *Epistola* 66, I, p. 235.

27. Idem, *Epistola* 69, I, p. 239.

28. Pr. Teodor Bodogae, *Correspondența Sf. Vasile cel Mare și strădania sa pentru unitatea Bisericii creștine*, în *Studia Basiliana*, vol. I, *Sfântul Vasile cel Mare, închinare la 1.630 de ani*, ed. a II-a revăzută, adăugită și îngrijită de Emilian Popescu și Adrian Marinescu, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2009, p. 293, nota 22.

29. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola* 263, V, p. 545.

30. Idem, *Epistola* 70, p. 241.

centent asupra celorlalți, în virtutea căruia pretindea să i se recunoască un primat universal.

Apelul adresat Apusului și episcopului Romei, în vederea rezolvării schismei antiohiene și a crizei ariene în general a fost făcut, precum arăta chiar Sfântul Vasile, și în virtutea faptului că „voi – apusenii adică – cu cât locuiți mai departe de ei, cu atâta prezentați în fața mulțimilor mai multă încredere...”³¹.

Răspunsul tardiv și în același timp nemulțumitor al Romei a atras reproșurile Sfântului Vasile care a condamnat „fudulia Occidentului”³² și a episcopului Romei pe care-l socotea „un om mândru și îngâmfat, așezat pe un tron înalt, și din pricina aceasta neascultător de cei care-i spun de jos adevărul”³³.

În delicata problemă a crizei din Biserica Antiohiei unul din principalii destinatari ai epistolelor Sfântului Vasile cel Mare a fost Sfântul Atanasie cel Mare al Alexandriei. Citite cu atenție, epistolele adresate marelui ierarh alexandrin pun în lumină o serie de texte care ne îndreptățesc să credem și să afirmăm că Sfântul Vasile îi acorda Părintelui alexandrin cinstea de a-l socoti primul între ierarhii Bisericii acelei perioade.

Un prim temei al acestei atitudini a Sfântului Vasile față de Părintele alexandrin îl constituie implicarea acestuia în lupta pentru apărarea dreptei credințe niceene în întreaga Biserică afectată atunci de erezia ariană și purtarea sa de grijă față de toate Bisericile, în mod special față de cea a Antiohiei sfâșiată între interesele meschine ale unor facțiuni creștine rivale. Ierarhul capadocian constata faptul că „...în vreme ce majoritatea episcopilor se mulțumesc să poarte de grijă doar de problemele lor, Prea Sfinția Ta nu te declari mulțumit numai cu atâta, ci porți de grijă și de toate celelalte Biserici...”³⁴. Din această perspectivă, Sfântul Vasile își exprima convingerea că „...cel mai potrivit lucru ar fi ca toate Bisericile să recurgă la sfaturile înțelepte ale Prea Sfinției Tale și să fii conducătorul nostru al tuturor, sfetnic și îndrumător la toate”³⁵, aceasta fiind, de altfel, opinia generală a episcopilor cu care Sfântul Vasile se afla în comuniune și împreună cu

31. Idem, *Epistola 263*, II, p. 543.

32. Idem, *Epistola 239*, II, p. 497.

33. Idem, *Epistola 215*, p. 442.

34. Idem, *Epistola 69*, I, p. 238.

35. *Ibidem*.

care lucra pentru pacificarea Bisericii. „Într-adevăr, toți câți Te cunoaștem mult - puțin, din auzite ori din întâlniri personale, îi scria Sfântul Vasile Părintelui alexandrin, cu toții avem credința că numai Prea Sfinția Ta ne mai poate mântui de furtuna care s-a abătut asupra noastră...”³⁶, „căci toți vrem ca de la Tine să se facă începutul întrunirilor care să restabilească intercomuniunea Bisericilor”³⁷.

Atât de mare era renumele de apărător al credinței niceene, atât de cunoscute suferințele și exilurile îndurate de Sfântul Atanasie din partea arienilor pentru lupta sa împotriva ereziei ariene, încât a ajuns să fie bine cunoscut, precum afirma Sfântul Vasile, tuturor apărătorilor drepte credințe, fie ei din Apus, fie din Răsărit, chiar și numai din „auzite”. Prestigiul acesta de care se bucura în întreaga Biserică, și care, precum scria Sfântul Vasile, „...se confirmă cu fiecare zi, ..., crește tot mai mult, după cum o dovedesc ultimele fapte...”³⁸, l-a arătat a fi vrednic de încrederea de a-l trezi pe Domnul, ca să certe vânturile și marea prigoanei ce se învoldura împotriva Bisericii. Sfântul Vasile îi scria în acest sens Ierarhului alexandrin: „Și ce cârmaci poate fi la înălțimea acestor împrejurări? Cine e oare atât de vrednic de încredere, încât să trezească pe Domnul, pentru ca Acesta să certe vânturile și marea? Cine altul decât cel care încă din tinerețe a luat parte la lupta pentru dreapta credință?”³⁹.

„Nu cred, îi scria Sfântul Vasile într-o altă epistolă, că există cineva pe care să-l doară mai mult ca pe Cuvioșia Ta situația plină de tulburări în care se află Biserica creștină, pentru că făcând comparație între ceea ce a fost altădată și ceea ce este acum, singur Frăția Ta poți aprecia cât e de profundă schimbarea care s-a produs...”

Și fiindcă tocmai Prea Sfinția Ta a fost atins în chipul cel mai greu de loviturile acestea, cred că și partea cea mai mare de ajutor pentru îmbunătățirea situației Bisericii tot de la înțelepciunea Ta trebuie s-o așteptăm...

Și cine oare ar fi mai potrivit să ducă la îndeplinire acest lucru dacă nu înțelepciunea Prea Sfinției Tale? Cine altul ar putea pătrunde lucrurile mai adânc și să ne spună ce ar fi de făcut? Cine altul ar fi mai destoinic să pună lucrurile în acțiune? A mai arătat cineva înțelegere atât de mare față

36. Idem, *Epistola 80*, p. 253.

37. *Ibidem*.

38. Idem, *Epistola 69*, I, p. 238.

39. Idem, *Epistola 82*, p. 255.

de durerile fraților? Cine-i mai respectat în întreg Apusul decât căruntețele Prea Sfinției Tale?⁴⁰.

Textele citate sunt îndeajuns de relevante pentru a dovedi faptul că în a doua jumătate a secolului al IV-lea, Sfântul Atanasie cel Mare al Alexandriei se bucura de recunoașterea, din partea Sfântului Vasile cel Mare și a episcopilor cu care acesta colabora pentru pacificarea Bisericii, a unei întâietăți de onoare în Biserică. Această cinste îi era acordată în temeiul unor calități care i-au împodobit viața și pe care Sfântul Vasile le-a surprins în epistolele sale, precum statornicia în lupta pentru dreapta credință și suferințele îndurate „încă din tinerețe“ pentru această cauză sfântă, purtarea de grijă „și de toate celelalte Biserici“, înțelegere „față de durerile fraților“, destoinicia și înțelepciunea, respectul de care se bucura „în întreg Apusul“ și, nu în ultimul rând, „în virtutea vârstei, cât și a bogatei experiențe și a darului de conducere primit de la Duhul Sfânt, în măsură mai mare decât oricare altul“⁴¹.

Acest ultim fragment este extrem de explicit cu privire la modul în care înțelegea Sfântul Vasile întâietatea în Biserică. Aceasta consta, iată, în darul de a conduce primit de la Duhul Sfânt, nu moștenit de la vreun predecesor, fie el și Sfântul Apostol Petru. Din text reiese și faptul că acest dar de a conduce în Biserică nu era atributul exclusiv al unei singure persoane, dar putea să fie dat uneia în măsură mai mare decât celorlalte ca răsplată dumnezeiască pentru slujirea jertfelnică a lui Dumnezeu și a Bisericii Sale. Mai trebuie subliniat, de asemenea, ținând cont de o seamă de precizări ale sale din epistole cu privire la această temă, că acest dar de a conduce ierarhul capadocian îl înțelegea în sens duhovnicesc, nicidecum juridic.

Această întâietate, duhovnicească, teologică și morală, câștigată în timp, printr-o viață închinată slujirii jertfelnice a lui Dumnezeu și a Bisericii Sale, nu era dependentă, așadar, de un scaun episcopal anume, de întemeietorul aceluia scaun episcopal sau de importanța lui politică și, de asemenea, nu se transmitea succesorului. Era o întâietate ce se impunea prin prestigiul duhovnicesc, teologic și moral. Recunoașterea acestei întâietăți onorifice însemna în fapt recunoașterea unei întâietăți arătate în slujirea jertfelnică,

40. Idem, *Epistola 66*, I, p. 234-235.

41. *Ibidem*, p. 239.

iar Sfântul Atanasie cel Mare a dovedit în întreaga sa viață, ca ierarh al Bisericii lui Hristos, această întâietate în slujire.

După moartea Sfântului Atanasie cel Mare, o astfel de întâietate de onoare a dobândit, cel puțin în Pont, Pisidia, Cilicia, Armenia Mică, Siria, Sfântul Vasile cel Mare. Ca și în cazul Ierarhului alexandrin, pe care-l numea „părintele meu duhovnicesc“, statornicia în lupta pentru apărarea credinței de la Niceea împotriva atacurilor ereticilor arieni, viața morală ireproșabilă, trăirea duhovnicească, cugetarea teologică l-au impus pe Sfântul Vasile în conștiința multora dintre contemporanii săi ca pe o autoritate a vieții bisericești a vremii, prestigiul său duhovnicesc, teologic, moral și cultural chiar depășind de mult hotarele eparhiei sale. Astfel se explică solicitările venite de la episcopi sau comunități din alte eparhii de a se implica în rezolvarea problemelor bisericești cu care se confruntau.

Astfel, un oarecare episcop Inochentie, care păstora o eparhie „întinsă și importantă“, dar aflată la „o distanță atât de mare“, îl ruga pe Sfântul Vasile să-i trimită, cât încă mai era în viață, un bărbat vrednic și de încredere, căruia să-i încredințeze păstoria acelei eparhii după moartea sa⁴².

De asemenea, comunitatea creștinilor niceeni din Satala, localitate aflată în Armenia Mică, îi solicita ajutorul, cerându-i să le rânduiască un episcop. Sfântul Vasile le-a răspuns, scriindu-le că, „mișcat de cererile voastre și ale întregului popor, am primit să port de grijă de Biserica voastră“⁴³, trimițându-le totodată și un episcop, în persoana lui Pimeniu, o rudă a sa.

Cereri asemănătoare a primit Sfântul Vasile și din partea comunităților din Iconium, capitala provinciei Pisidia, și din Isauria: „Ei ne cheamă să-i vizităm, pentru ca să le designăm episcop, căci Faustin a decedat“, îi scria, între altele, Sfântul Vasile episcopului Eusebiu al Samosatelor despre solicitarea creștinilor niceeni din Iconium, întrebându-l, și întrebându-se totodată, „dacă nu trebuie să evit hirotoniile din afara jurisdicției mele“⁴⁴.

„Am fost plecat în Pisidia pentru ca, împreună cu episcopii din acele părți, să punem în rânduială problemele legate de Bisericile din Isauria. De acolo drumul m-a dus până în Pont...“⁴⁵, scria Sfântul Vasile într-o epistolă

42. Idem, *Epistola 81*, p. 253-254.

43. Idem, *Epistola 102*, p. 283.

44. Idem, *Epistola 138*, p. 324.

45. Idem, *Epistola 216*, p. 443.

adresată episcopului Meletie al Antiohiei la aproape doi ani după cea trimisă lui Eusebiu al Samosatelor.

Ca și în cazul Iconium sau Isauria, unde, împreună cu episcopii locali, a instalat episcopi fideli crezului niceean, împiedicând astfel răspândirea ereziei ariene prin ocuparea acelor scaune episcopale de către episcopi arieni, Sfântul Vasile a intervenit și în Armenia Mică, la solicitarea episcopului Pimen din Satala, pentru a-i pacifica pe creștinii din Colonea, care își manifestau nemulțumirea că episcopul lor, Eufroniu, fusese mutat la Nicopole⁴⁶. Pimen al Satalei a adoptat această măsură pentru a zădărnici încercarea partidei ariene de a instala un episcop arian în Nicopole după moartea episcopului niceean Teodot, Sfântul Vasile dându-și acordul în acest sens și sprijinindu-l întru totul.

O dovadă în plus cu privire la cinstea de care se bucura Sfântul Vasile în Biserică o constituie corespondența purtată cu episcopul Asholios al Tesalonicului, pe care îl lauda pentru că a urmat linia niceeană și a arătat „râvnă pentru prea fericitul Atanasie“, mulțumindu-i, totodată, și spunându-i „bine ai făcut și după legea dragostei duhovnicești ai procedat când ai început tu cel dintâi să scrii“⁴⁷. Faptul este relevant dacă avem în vedere că Asholios a fost primul vicar papal numit în scaunul Tesalonicului, care din punct de vedere eclesastic era dependent canonic de Roma⁴⁸, și că el a inițiat acest schimb de epistole.

Deși se bucura de un prestigiu așa de mare și de o cinstită pe măsura prestigiului, iar autoritatea sa spirituală îi era recunoscută și respectată de la Tesalonic până în Armenia Mică și Siria, Sfântul Vasile nu a cautat să-și extindă și să-și impună și din punct de vedere juridic autoritatea asupra altor eparhii sau dioceze. Mai mult, era conștient de faptul că, deși urmărirea „aducerea la unitate a Bisericilor care s-au dezbinat între ele în atâtea părți și în atâtea feluri“⁴⁹ și acționa „din dragostea pentru pace și pentru unire frățască a celor care avem aceleași simțăminte pentru Domnul...“⁵⁰, implicarea sa în rezolvarea unor probleme bisericesti în eparhii aflate dincolo

46. Idem, *Epistolele 228,229,230,231*, p. 473-478.

47. Idem, *Epistola 154*, p. 340.

48. Fr. Maasden, *Der primat...*, la Charles Joseph Héfele, *Histoire des Conciles...*, t. I, p. I, l.2, p. 565.

49. Sf. Vasile cel Mare, *Epistola 114*, p. 294.

50. Idem, *Epistola 82*, p. 256.

de hotarele diocezei sale putea stârni împotriviri. Prin urmare, a căutat să evite astfel de situații, pe de o parte pentru că, după cum însuși mărturisea, „dacă aş porni să fac acest lucru numai eu singur, de bună seamă că aş putea fi învinuit că mă amestec unde nu se cuvine”⁵¹ și, pe de alta, pentru că nici canoanele bisericești nu-i îngăduiau acest lucru, adevăr pe care l-a exprimat întrebându-se retoric: „Ce aş putea face singur, câtă vreme canoanele, știi bine, nu dau unuia singur răspunderi de așa mare importanță?”⁵².

De altfel, din întreaga corespondență purtată pe tema crizei ariene în general și a celei antiohiene în special reiese faptul că Sfântul Vasile rezerva rezolvarea problemelor bisericești autorității sinodului. Această soluție o regăsim enunțată atât în epistolele adresate episcopilor apuseni și episcopului Romei, cât și în cele către Sfântul Atanasie al Alexandriei și către ceilalți episcopi răsăriteni implicați în lucrarea de pacificare a Bisericii. Astfel, ajutorul la care spera Sfântul Vasile din partea papei și a episcopilor apuseni consta în trimiterea unei delegații „cu o hotărâre generală sinodală”, rolul episcopului Romei fiind doar acela de a întruni sinodul care să emită respectiva hotărâre și „să aleagă oamenii în stare să suporte greutatea drumului, distinși în blândețe și în statornicie de caracter, spre a putea îndrepta pe aceia dintre ai noștri care s-au rătăcit”⁵³.

În același sens i se adresa și Sfântului Atanasie cel Mare, căruia îi adresa îndemnul ca, atunci „când, cu vrerea lui Dumnezeu, vor veni delegații din Apus, să nu îngădui să se mai continue dezbinarea Bisericii, ci să aduni laolaltă – într-un sinod adică –, pe toate căile, pe toți cei de o credință, pentru ca să nu se fărâmițeze și mai mult poporul nostru cel credincios”⁵⁴.

Sfântul Vasile nădăjduia într-o prezență cât mai numeroasă a membrilor delegației Bisericii Apusului, „încât numărul celor ce vor veni aici să formeze un sinod la care nu numai vrednicia celor trimiși, ci și numărul lor să creeze încrederea necesară că se vor restabili iară treburile”⁵⁵.

Viziunea teologică a Sfântului Vasile cel Mare despre autoritate în Biserică și, implicit, despre primat, așa cum se desprinde din epistolele sale, este extrem de clară și nu lasă loc de interpretări. Sinodul, ca sinaxă a

51. Idem, *Epistola 114*, p. 294.

52. Idem, *Epistola 141*, II, p. 329.

53. Idem, *Epistola 69*, I, p. 239.

54. *Ibidem*, II, p. 240.

55. Idem, *Epistola 92*, III, p. 268.

conducătorilor Bisericii, pe care Sfântul Vasile îi socotea „«stâlp și întărire a adevărului»⁵⁶, reprezintă autoritatea canonică în Biserică, în Bisericile locale autoritatea canonică având-o sinodul local, iar în Biserica universală autoritatea canonică absolută aparținând sinodului ecumenic.

„Hotărârile privitoare la Biserică se iau de către cei cărora le-a fost încredințată conducerea Bisericii și ele sunt confirmate de popor⁵⁷, scria Sfântul Vasile într-o altă epistolă a sa, arătând că mai presus de autoritatea sinodului, fie el local, fie ecumenic, se află autoritatea pleromei Bisericii, care trebuie să confirme hotărârile sinodale, în caz contrar acestea devenind inoperante.

Nici vorbă, aşadar, de recunoaşterea vreunei autorităţi bisericeşti superioare celei a sinodului, care să aparţină şi să fie exercitată de un singur episcop în virtutea unui presupus primat canonic, fapt constatat şi de unii teologi catolici de seamă. Teologul catolic V. Grumel, spre exemplu, făcând referire la eclesiologia ierarhului capadocian, admitea faptul că „de la Sfântul Vasile nu avem nimic care să scoată în relief autoritatea scaunului apostolic⁵⁸. Asemeni acestuia, un alt teolog catolic, P. Batiffol, recunoştea faptul că pentru Răsărit autoritatea bisericească supremă este sinodul ecumenic, motiv pentru care „perpetuitatea“ Sfântului Apostol Petru ca expresie a primatului papal „Sfântul Vasile o ignoră, ca şi Sfântul Grigorie de Nazianz, ca şi Sfântul Ioan Gură de Aur⁵⁹.

Cât priveşte recunoaşterea unei întâietăţi de onoare în Biserică, criteriul pe care l-a observat Sfântul Vasile a fost cel enunţat de Mântuitorul Hristos, al întâietăţii în slujirea jertfelnică, nu cel politic care avea să constituie temeiul recunoaşterii unei astfel de întâietăţi scaunului de Constantinopol la cel de al 2-lea sinod ecumenic în anul 381.

Înţelegerea primatului bisericesc ca fiind un primat de onoare, nu unul canonic şi jurisdicţional, care nu aparţine unui tron anume în virtutea unei presupuse întâietăţi a întemeietorului său ori a existenţei vreunui mormânt

56. Idem, *Epistola 214*, IV, p. 441.

57. Idem, *Epistola 230*, p. 477.

58. V. Grumel, *Saint Basile et le Siège apostolique*, în *Échos d'Orient*, 1922, p. 292, apud pr. Nicolae Chiţescu, *Aspecte eclesiologice în opera Sfântului Vasile cel Mare* în *Studia Basiliana*, vol. I, *Sfântul Vasile cel Mare...*, p. 264.

59. Pierre Batiffol, *Cathedra Petri; Études d'histoire ancienne de l'Église*, Paris, 1938, p. 71, apud pr. Nicolae Chiţescu, *Aspecte...*, p. 264.

al vreunui Apostol al Mântuitorului în acea cetate și care, prin urmare, nu se transmite episcopilor ce ocupă respectivul scaun Episcopal, ci care reprezintă recunoașterea unei întâietăți arătate în slujirea jertfelnică a lui Hristos în Biserica Sa, așa cum ne arată Sfântul Ierarh Vasile cel Mare, reprezintă singura soluție în problema primatului, o chestiune care continuă să fie o mare piedică în apropierea Bisericilor Răsăriteană și Apuseană.